

Technické inovace a jejich dopady na sociální systém podniku

V loňském roce uspořádala ostravská pobočka Československé sociologické společnosti při ČSAV spolu se závodní pobočkou ČSVTS Výzkumného ústavu hutnictví železa Dobrá, pobočka Ostrava, a personálním úsekem Generálního ředitelství hutnictví železa Praha, seminář na téma *Technické inovace a jejich dopady na sociální systém podniku*. Úkolem semináře bylo poskytnout účastníkům komplexnější pohled na problematiku vlivů a dopadů technických inovací vyšších řádů na sociální systém podniku a na možnosti jejich projektování a seznámit účastníky s metodikou zpracovanou VÚHŽ pro posuzování technických projektů z hlediska jejich sociálního dopadu a s metodikou pro zpracování sociálních projektů k technickým inovacím.

Semináře se zúčastnilo 106 pracovníků z podniků, vysokých škol a výzkumných ústavů. V jeho průběhu bylo předneseno 21 odborných referátů a uskutečnily se 2 panelové diskuse. Jednání zahájil ředitel ostravské pobočky Výzkumného ústavu hutnictví železa M. Kotas, který seznámil účastníky s *programem sociálního výzkumu a vzdělávání vedoucích pracovníků a specialistů hutí*.

V hlavním referátu člen korespondent ČSAV J. Kohout hovořil o *řízení pracovních kolektivů a technickém rozvoji*. V první části referátu poukázal na přístupy k řešení této otázky v kapitalistické společnosti. Chápat technický rozvoj jako pouhé technikum bylo charakteristickým rysem technokratismu. V současné době buržoazie v mnoha směrech docenila ekonomicko-sociální a sociálně psychologické vazby technického rozvoje. Společenskovědní fronta rozvinutých kapitalistických zemí přichází s teoriemi obohacování obsahu práce a její humanizace. Zvláštní pozornost je věnována obohacování obsahu práce. V těchto směrech široce experimentují například japonské firmy. Z popudu vedení firmy se vytvářejí výbory, které organizují kroužky kvality, hnutí za práci bez zmetků, autonomní pracovní skupiny atd.

V druhé části referátu se J. Kohout zamyslel nad problematikou technického rozvoje v podmínkách socialistických výrobních vztahů. Zespolečenštěním výrobních prostředků se pracující stali řidicími subjekty a jejich účast na řízení je nejen žádoucí, nýbrž objektivně potřebná. Jak ukazuje život — technická inovační aktivita je také otázkou ideologickou, otázkou zájmu o rozvoj našeho hospodářství. Jako sociální zázemí technických inovací má rostoucí význam pracovní kolektiv. Významná je oblast kvalifikace jeho členů. Další roviny, které jsou v pracovních kolektivech bezprostředně spjaté s technickými inovacemi, je sociální klima a styl práce vedoucích.

M. Tomšík (Vysoká škola ekonomická, Praha) se zabýval *vlivem technických inovací na sociální systém podniku*. Upozornil na to, že inovační změny mají vytvářet lepší předpoklady pro chod a fungování podniku, pro racionálnější a efektivnější dosahování jejich výrobně ekonomických a sociálních cílů. Inovace působí na sociální systém podniku především v těchto směrech:

- mohou měnit sociálně demografickou i profesně kvalifikační strukturu pracovního kolektivu,
- mohou měnit strukturu formálních a neformálních vztahů a vazeb,
- mohou měnit skladbu pracovních kolektivů,
- mohou měnit intenzitu, směry, působení a důsledky řady sociálních procesů,
- působí na změny v organizaci a řízení daného sociálního systému.
- promítají se do řady skutečností determinujících postavení a úlohu jednotlivých pracovníků a pracovních kolektivů.

Základním předpokladem pro řízené zavádění inovačních změn je sociální analýza. Na základě jejích výsledků je možné přistoupit ke zpracování souhrnu opatření, jejichž realizace by měla být zajištěna prostřednictvím sociálního projektu příslušné inovační změny. V projektu by například měla být opatření

- zajišťující informovanost pracovníků, jejich účast a spolupráci,
- zajišťující odbornou přípravu pracovníků,
- zajišťující stimulaci pracovníků.

I. Tomeš (Technicko-ekonomický výzkumný ústav hutnický, Praha) uvedl, že chceme-li plánovat rozvoj pracovních kolektivů, nemůžeme tak činit bez znalosti *sociálních souvislostí rozvoje techniky a technologie*. Seznámil účastníky semináře se závěry výzkumu, v němž se ověřovaly vlivy technického rozvoje na sociální rozvoj v některých podnicích VHJ hutnictví železa. Z ověřených hypotéz výzkumu se potvrdila tato: „Změny v technice a technologii vyvolávají změny v obsahu práce a potřebu změn v profesní a kvalifikační struktuře.“ Technické inovace mění profesní struktury především tím, že

- odstraňují fyzicky náročnou práci,

- mění strukturu pracovních výkonů během směny,
- mění soubor profesí potřebných k provozu zařízení.

Změny profesní struktury mohou vyvolat i změny v kvalifikační struktuře, ale ne ve všech případech. Technická řešení mají nejen své sociální důsledky, ale i sociální předpoklady. Ke zlepšení stavu se doporučuje:

- podstatně zvýšit participaci budoucích výrobců na posuzování technických projektů,
- vypracovat soubor norem a normativů sociálního minima, které by nebylo vhodné opomenout při technických inovacích,
- zvýšit účast pracovníků kádrově personálního útvaru při rozhodování o technickém projektu,
- doplnit technický projekt sociálně ekonomickým projektem.

Pracovníci Výzkumného ústavu hutnictví železa Ostrava J. Adámek a J. Maráček seznámili účastníky semináře s *metodikou posuzování technických projektů z hlediska sociálního dopadu a projektování sociálních dopadů technických inovací*, vypracovanou v ostravské pobožce ústavu.

Metodika řeší tři okruhy problémů:

- a) metodické postupy pro spoluúčast kádrově personálních útvarů zejména v cyklu přípravy technických inovací a pro posuzování přípravné a projektové dokumentace k technickým inovacím,
- b) metodické postupy pro určení dopadů a vlivů technické inovace na sociální sféru podniku,
- c) metodické postupy pro činnosti odborných útvarů (především kádrově personálních útvarů) k zabezpečení sociálních nároků inovace.

Metodikou je doporučeno zpracovávat úvodní a prováděcí sociální projekty inovací, které jsou zaměřeny na utváření sociální struktury pracovních kolektivů, přípravu pracovníků pro inovaci, péči o pracovníky a sociotechnické programy minimalizace předpokládaných sociálních problémů.

Konkrétní postupy metodiky byly předmětem vystoupení M. Adamovského, J. Kuči, A. Mikolajka, J. Kumanovové (všichni z Výzkumného ústavu hutnictví železa).

J. Berka (Federální ministerstvo hutnictví a těžkého strojírenství, Praha) poukázal na skutečnost, že doposud byly zcela ojediněle zpracovány studie, projekty, které by v předstihu řešily i *sociální podmínky výrobních inovací*. Teprve některé práce Výzkumného ústavu strojírenské technologie a nyní práce Výzkumného ústavu hutnictví železa vytvářejí předpoklady pro změnu současného stavu. Projektování sociálních souvislostí má, jak uvedl v referátu, na ústřední úrovni řízení význam nejen v souvislosti s jednotlivou technickou inovací. Změny rozhodnutí na vyšších úrovních řízení mají — kromě přímých a příznivých sociálních důsledků pro určité lidi a prostředí — i nepřímé a nepříznivé, avšak neméně vážné důsledky pro jiné lidi.

Již od počátku sociálního projektování se musíme vyvarovat chyb; neočekávat od metodiky projektu více, než je schopna poskytnout, neužívat nepřiměřeně navrhované postupy (rozdíly v užití podnik — resort).

Doporučuje se, aby se v první fázi na úrovni resortu omezilo rozhodování o souvislostech mezi technickým rozvojem a pracovním a životním prostředím a změnou v počtech pracovníků, v jejich profesní a kvalifikační struktuře.

J. Štech (Generální ředitelství hutnictví železa, Praha) hovořil o *úloze středního článku řízení při řešení sociálních souvislostí technického rozvoje*, a to v podmínkách oboru hutnictví železa. Poukázal na složitost a dosavadní nedostatky v hutích. Hovořil o získaných zkušenostech při „oživování“ nových investic, například středojemné válcovny v Nové huti Klementa Gottwalda v Ostravě, protlačovny v Podbrezové a další.

R. Bilko (Třinecké železářny VŘSR, Třinec) hovořil o *aplikaci metodiky Výzkumného ústavu hutnictví železa při řešení sociálních problémů kyslíkové konvertorové ocelárny*, která se v současné době staví v Třineckých železárnách. Pro ocelárnu byl zpracován prováděcí sociální projekt. V referátu byl vysvětlen postup při vypracování sociotechnických programů, které se týkaly:

- rozmísťování pracovníků z rušených výrobníh,
- personálního zabezpečení souběhu výrobníh ve staré a v nové ocelárně,
- zabezpečení kvalifikační přípravy a rekvalifikace pracovníků,
- minimalizace negativních postojů pracovníků ke kyslíkové ocelárně.

P. Adam (Třinecké železářny VŘSR, Třinec) doplnil informace o *vypracování prováděcího sociálního projektu zkušenostmi s využitím počítače při sociálním projekto-*

vání. Sestav počítače bylo využito především při řešení struktur pracovních kolektivů nové ocelárny a kvalifikační přípravy pracovníků pro novou výrobu.

Na semináři dále vystoupili J. Janda — *Postup při průzkumu potenciálních pracovních sil pro nově budované a rekonstruované kapacity*; J. Kašík (Výzkumný ústav ekonomiky paliv a energetiky, Ostrava) — *Úloha organizační diagnostiky při projektování inovací v podniku*; A. Meteiciuc (Výzkumný ústav ekonomiky paliv a energetiky, Ostrava) — *Inovační bariéry a problematika jejich překonávání*; M. Valošková (Výzkumný ústav hutnictví železa, Ostrava) — *Problematika tvorby pracovních kolektivů pro nové výrobní kapacity*; J. Premusová (Výzkumný ústav ekonomiky paliv a energetiky, Ostrava) — *Některé souvislosti technického rozvoje, sociální funkce podniku a sociálního rozvoje území*; Z. Kaňáková (Výzkumný ústav hutnictví železa, Ostrava) — *Úloha podniku při zabezpečování životních a pracovních podmínek pracujících*.

V panelu č. 1 se diskutovalo o získaných zkušenostech s tvorbou a programovým zabezpečením sociálního projektu ke stavbě kyslíkové konvertorové ocelárny v TŽ Třinec. V panelu č. 2 se projednávaly širší souvislosti vlivů technických inovací vyšších řádů na sociální systém podniku.

Seminář byl dobrým přínosem k výměně konkrétních zkušeností v oblasti sociálního plánování a projektování, tedy v oblasti, která je pro praxi budování rozvinuté socialistické společnosti vysoce aktuální. Přednesené referáty byly vytištěny v samostatném sborníku.

Jiří Adámek